

มหาภารตคดี เฉลิมขัตติยานีสิรินธร

เฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

294.5923

จ492ม

2558

ฉ.1

สลล่องพระชนมายุ ๕ รอบ ๒๐ พรรษา

๒ เมษายน ๒๕๕๘

ชมรมบาลี-สันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สิริอินธราศิริวาท	[๒]
พระฉายาลักษณ์ในงานพระราชทานน้ำสงกรานต์	[๓]
ตราสัญลักษณ์และคำอธิบาย	[๔]
คำนำ	[๕]
สารบัญ	[๘]

ตอนที่ ๑ ปาฐกถา

มหากาฐะในฐานะวรรณคดีสำคัญของโลก	๓
---------------------------------	---

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ตอนที่ ๒ มหากาฐะในอินเดีย

มหากาฐะ	ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันดดา	๑๗
---------	------------------------------------	----

และสาระเพิ่มเติมจากบทความต่างๆ

๑. ความเป็นมาของคัมภีร์มหากาฐะ	๑๗
๒. ระยะเวลาการแต่งมหากาฐะ	๒๐
๓. ผู้แต่งคัมภีร์มหากาฐะ	๒๑
(ตามความเห็นของนักปราชญ์ทางภาษาและวรรณคดีสันสกฤตที่เป็นชาวตะวันตก)	
๔. ประวัติความเป็นมาของ วุยาส ผู้แต่งคัมภีร์มหากาฐะ	๒๔
(ตามที่เล่าไว้ในตอนต้นเรื่องของคัมภีร์มหากาฐะ)	
๕. เหตุที่วุยาสบันทึกเรื่องมหากาฐะ	๒๗
๖. การเผยแพร่คัมภีร์มหากาฐะในอินเดีย	๒๘
๗. เนื้อเรื่องโดยย่อของมหากาฐะ	๒๙
๘. ลำดับบรรพในมหากาฐะ	๓๙
๙. คำประพันธ์ในมหากาฐะ	๔๑
๑๐. อิทธิพลของมหากาฐะต่อถิ่นกำเนิดของตน	๔๓
๑๑. อิทธิพลของมหากาฐะในฐานะมรดกสากล	๔๔
๑๒. ความสัมพันธ์ของมหากาฐะที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๔๖

ภควัตคิตาและอนุคิตา

๔๗

ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุชยกุล

- ๑. ความหมายของคำว่าภควัตคิตาและอนุคิตา ๔๗
- ๒. ภควัตคิตาในมหาภารตะ ๔๘
- ๓. อนุคิตาในมหาภารตะ ๕๐
- ๔. ภควัตคิตาและอนุคิตาในด้านศาสนาและปรัชญา ๕๑
- ๕. ความเชื่อพื้นฐานของชาวฮินดูเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา ๕๓
- ๖. คำสอนของคัมภีร์ภควัตคิตา ๕๗
  - ๖.๑ องค์ประกอบของคน ๕๗
  - ๖.๒ สิ่งสูงสุดหรือพระเจ้า ๖๐
  - ๖.๓ ทางที่จะเข้าถึงสิ่งสูงสุด ๖๓

สาระของภควัตคิตา

๖๖

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ ลินสกุล

- ๑. สาระของมหาภารตะ ๖๖
- ๒. สมัยของภควัตคิตา ๖๗
- ๓. ผู้แต่งภควัตคิตา ๖๗
- ๔. สาระของภควัตคิตา ๖๘

ตอนที่ ๓ ธรรมชาติของมหาภารตะ

๘๑

บทบาทของบุคคลในสังคมมหาภารตะ

๘๕

รองศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์

- ๑. วรรณะ ๘๖
- ๒. ยาศรม ๘๗
  - ๑) พรหมจารี ๘๗
  - ๒) คฤหัสถะ ๘๘
  - ๓) วานปรสถะ ๘๙
  - ๔) สันนยาสี ๘๙
- ๓. จุดมุ่งหมายของชีวิต ๙๐

มหากาณะ : ประทีปแห่งธรรม

๙๒

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี นาคพานิช

๑. ความหมายของคำว่า "ธรรม"	๙๔
๒. ประเภทของธรรม	๙๕
๒.๑ การแบ่งธรรมตามแหล่งที่มา	๙๕
๒.๒ การแบ่งธรรมตามตำแหน่งฐานะของบุคคลในสังคม	๙๕
๓. ธรรมของปุถุชนหรือสาธารณธรรม	๙๗
๔. ข้อสังเกตในการประพฤติธรรม	๙๘
๕. ธรรมใหม่มหากาณะที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทย	๙๙

จริยธรรมใหม่มหากาณะ

๑๐๑

รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน

๑. วรรณะ	๑๐๒
๒. ขั้นตอนชีวิต	๑๐๓
๒.๑ พรหมจาริน	๑๐๓
๒.๒ ศฤหัตถ์	๑๐๔
๒.๓ วานปรีสถ์	๑๐๕
๒.๔ สันนยาสิน	๑๐๕
๓. จุดมุ่งหมายในชีวิต	๑๐๖
๔. หน้าที่และความขัดแย้งในหน้าที่	๑๐๘
๔.๑ หน้าที่	๑๐๘
๔.๒ ความขัดแย้งในหน้าที่	๑๑๐
๕. ความตรงต่อธรรม	๑๑๒
๕.๑ การยึดมั่นอยู่กับสัจจะ	๑๑๒
๕.๒ การทำสงครามกับความตรงต่อธรรม	๑๑๔
๖. อธรรม	๑๑๔
๗. สรุป	๑๑๕

อิสราภาพของหัวใจ : บาปของนางกฤษณา?	๑๑๗
รองศาสตราจารย์ ดร. สุกิจรา จงสถิตย์วัฒนา	
๑. นางกฤษณา : ภรรยาอันเป็นเลิศตามอุดมคติ	๑๑๗
๒. นางกฤษณา : อวดารของพระศรี	๑๑๘
๓. อิสราภาพแห่งความรัก : อิสราภาพของมนุษย์	๑๒๑
๔. อิสราภาพของหัวใจ : อิสราภาพของเทพ	๑๒๒
๕. อิสราภาพของหัวใจ กับ ความหลุดพ้น	๑๒๓

ตอนที่ ๔ สุนทรียรสในมหากาธะ ๑๒๕

สุนทรียรสในวรรณคดีเรื่องมหากาธะ	๑๒๗
---------------------------------	-----

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. กุสุมา รักขมณี

ตอนที่ ๕ ความสัมพันธ์ของมหากาธะที่มีต่อวรรณคดีไทย ๑๓๙

เทพปกรณัมในมหากาธะและอิทธิพลที่มีต่อวรรณคดีไทย	๑๔๑
--	-----

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา

๑. ครุฑและนาค	๑๔๑
๑.๑ ครุฑและนาคในมหากาธะ	๑๔๑
๑.๒ ครุฑและนาคในยุคหลังของวรรณคดีสันสกฤต	๑๔๖
๑.๓ ครุฑและนาคในวัฒนธรรมไทย	๑๔๖
๒. นาค (รายละเอียดเพิ่มเติม)	๑๔๙
๓. เทวปกรณัมแห่งกามเทพ หรือ เทพแห่งความงามและความรัก	๑๕๕

“กฤษณาสอนน้อง” มาจากไหน ๑๖๑

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา

๑. เรื่องกฤษณาสอนน้องฉบับต่างๆ	๑๖๑
๒. ที่มาของเรื่องกฤษณาสอนน้อง	๑๖๔
๓. เรื่องในมหากาพย์มหากาธะที่เป็นเค้าที่มาของกฤษณาสอนน้องคำฉันท์	๑๖๕
๔. เปรียบเทียบเทวราปที่สัตยภามาสาวากับกฤษณาสอนน้องคำฉันท์	๑๖๖

ชื่อบุคคลสำคัญในมหากาพย์ที่มีกล่าวถึงในบทกวีพระเกียรติ
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในเรื่องยวนพ่าย ๑๖๙

ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล

๑. ยุธิษฐิระ ๑๗๐
๒. อรชุน ๑๗๑
๓. ภีมะ ๑๗๒
๔. กรณะ ๑๗๔
๕. ภิชมะ ๑๗๕
๖. พระกฤษณะ และ ทูรโยธน์ ๑๗๖

จากนโลปายานัม มาเป็นพระนลคำหลวง และพระนลคำฉันท์ ๑๘๓

ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล

๑. ความนำ ๑๘๓
  - ๑.๑ ผลงานเขียนของไทยที่เกี่ยวกับมหากาพย์ ๑๘๓
  - ๑.๒ เรื่องแทรกในมหากาพย์ ๑๘๔
๒. นโลปายานัม ๑๘๖
  - ๒.๑ งานแปลนโลปายานัมที่เป็นภาษาต่างประเทศ ๑๘๖
  - ๒.๒ นโลปายานัมตามต้นฉบับสันสกฤต ๑๘๘
๓. พระนลคำหลวง และพระนลคำฉันท์ ๑๘๓

จากศกุนตโลปายานัมและสาวิตρυปายานัม
มาเป็นบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องศกุนตลาและสาวิตรี ๒๐๒

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเทือง ทิณรัตน์

๑. ศกุนตโลปายานัม ๒๐๓
  - ๑.๑ ความหมายของคำว่า ศกุนตโลปายานัม ๒๐๓
  - ๑.๒ ที่มาและเรื่องย่อของศกุนตโลปายานัม ๒๐๔
๒. จากศกุนตโลปายานัมมาเป็นอภิธานศกุนตลัม ๒๐๙
๓. จากอภิธานศกุนตลัมถึงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องศกุนตลา
พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องศกุนตลาโดยสังเขป ๒๒๐
๒๒๒
๔. สาวิตρυปายานัม ๒๒๕
  - ๔.๑ คุณลักษณะของสาวิตρυปายานัม ๒๒๕

๔.๒ เรื่องย่อของสาวิตρυปาชยานัม	๒๒๗
๕. พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องสาวิตรี	๒๓๐
๖. ส่งท้าย	๒๓๒

อนิรุทธิในมหากาละคร และความสัมพันธ์ที่มีต่ออนิรุทธิคำฉันท์ บทละครในเรื่องอุณรุท และโคลงสุภลักษณ์ว่าศรูป	๒๓๕
---	-----

ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

๑. ความนำ	๒๓๕
๒. เนื้อหาของเรื่องอนิรุทธิในมหากาละคร	๒๓๘
๓. เรื่องอนิรุทธิในวรรณคดีไทย	๒๓๙
๔. อนิรุทธิคำฉันท์	๒๔๒
๔.๑ เนื้อหาของอนิรุทธิคำฉันท์	๒๔๒
๔.๒ ความสัมพันธ์ที่เรื่องอนิรุทธิในมหากาละครมีต่ออนิรุทธิคำฉันท์	๒๔๔
๕. บทละครในเรื่องอุณรุท	๒๕๖
๕.๑ เนื้อหาของบทละครในเรื่องอุณรุท	๒๕๘
๕.๒ ความสัมพันธ์ที่เรื่องอนิรุทธิในมหากาละครมีต่อบทละครในเรื่องอุณรุท	๒๖๓
๖. โคลงสุภลักษณ์ว่าศรูป	๒๗๖
๖.๑ เนื้อหาของโคลงสุภลักษณ์ว่าศรูป	๒๗๖
๖.๒ ความสัมพันธ์ที่เรื่องอนิรุทธิในมหากาละครมีต่อโคลงสุภลักษณ์ว่าศรูป	๒๗๗
๗. สรุปผลการศึกษา	๒๗๘

มหากาละครในวรรณคดีของคนไทย	๒๘๔
----------------------------	-----

ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

๑. คนไทยฟังหรืออ่านเรื่องมหากาละครในฐานะนิทาน	
ไม่ใช่คัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวฮินดู	๒๘๕
๑.๑ กฤษณาตอนน้องคำฉันท์	๒๘๖
๑.๒ เรื่องอุสา-บารส	๒๘๗
๑.๓ เรื่องพญาหงพญาพาน	๒๘๗
๑.๔ บทละครในเรื่องอุณรุท	๒๘๘
๒. คนไทยมองตัวละครในเรื่องมหากาละครว่าไม่เหมือนคนธรรมดาทั่วไป	๒๘๙
๓. คนไทยสนใจเนื้อหาที่เป็นเรื่องแทรกในมหากาละครมากกว่าเนื้อหาที่เป็นเรื่องหลัก	๒๙๖

๔. คนไทยรู้จักเรื่องมหากาธะไม่น้อยไปกว่าเรื่องรามายณะ	๓๐๑
๕. เรื่องมหากาธะไม่ได้เข้ามาอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยเหมือนเรื่องรามายณะ	๓๐๙
๖. เป็นคลังแห่งเรื่องอินเดียโบราณ	๓๑๐

มหากาธะกับวรรณคดีท้องถิ่น	๓๑๓
----------------------------------	------------

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิรมานเหมินทร์

๑. มหากาธะในความรับรู้ของคนไทยสมัยต่างๆ	๓๑๓
๒. วรรณกรรมท้องถิ่นที่เนื้อเรื่องมีที่มาจากมหากาธะ	๓๑๔
๓. เหตุที่เรื่องมหากาธะแพร่หลายน้อยกว่าเรื่องรามายณะ	๓๑๙

ตอนที่ ๖ ความสัมพันธ์ของมหากาธะที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๒๓
---	------------

ปรัชญา ความเชื่อ และแนวคิดในมหากาธะ : ความสัมพันธ์ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๒๕
--	------------

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก

๑. ความสัมพันธ์เกี่ยวกับ "ปรัชญา" ในมหากาธะที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๒๕
๒. ความสัมพันธ์เกี่ยวกับ "ความเชื่อ" ในมหากาธะที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๒๘
๓. ความสัมพันธ์เกี่ยวกับ "แนวคิด" ในมหากาธะที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๓๐

ปรัชญาและความเชื่อในมหากาธะ : ความสัมพันธ์ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย	๓๓๕
--	------------

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา

๑. ความรับรู้เกี่ยวกับมหากาธะก่อนสมัยสุโขทัย	๓๓๕
๑.๑ ความรับรู้เกี่ยวกับมหากาธะก่อนที่จะมีหลักฐานเรื่องคนไทย	๓๓๕
๑.๒ ความรับรู้เกี่ยวกับมหากาธะเมื่อมีหลักฐานเรื่องคนไทยแล้ว	๓๓๖
๒. ความรับรู้เกี่ยวกับมหากาธะสมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์	๓๔๐
๓. ความแนบแน่นในการนับถือศาสนาพุทธของคนไทย (อันเป็นเหตุให้คนไทยมิได้รับปรัชญาและความเชื่อจากมหากาธะ)	๓๔๒
๔. ปรัชญา	๓๔๕
๔.๑ ปรัชญาจากบทบาทของตัวละครในมหากาธะ	๓๔๕
๔.๒ ปรัชญาเรื่องจุดหมายสูงสุดของมนุษย์	๓๔๖
๕. ความเชื่อ	๓๕๑
๕.๑ ความเชื่อเรื่องอวตาร	๓๕๑
๕.๒ ความเชื่อเรื่องคาถาอาคม	๓๕๓

